

"העולם הפוסט-אמריקני" מאת פריד זקריה | האם אמריקה שוקעת

פריד זקריה טוען בספרו "העולם הפוסט-אמריקני" כי שקיעתה של ארצות הברית היא שקיעה שאפשר להבחין בה רק כשהיא מוצבת יחסית להתעצמותן הבלתי ניתנת לעצירה של סין והודו

יצחק נוי

08 ביוני 2010

העולם הפוסט-אמריקני

פריד זקריה. תירגם מאנגלית: אורי שגיא. הוצאת מטר, 228 עמ', 89 שקלים

אוטו פון ביסמארק, מייסדה של גרמניה המודרנית, נחשב לנבון שבין המדינאים הגרמנים מאז ומעולם. הוא נתפש גם כאחד המשכילים שבהם. שליטתו העילאית בגרמנית היתה לשם דבר. לשונו המושחזת גלגלה היטב גם רוסית, צרפתית ואנגלית. כך גם יכולתו לחזות תהליכים היסטוריים.

בשנה שבה מת, 1898, נשאל כיצד תיראה המאה הקרובה. קנצלר הברזל בן ה-84 לא היסס: "האירוע החשוב ביותר במאה ה-20 יהיה העובדה שהצפון-אמריקאים מדברים אנגלית". הוא צדק כמובן. מראשיתה היתה המאה ה-20 המאה של האנגלית הצפון-אמריקאית והיא שהגדירה את עוצמתה התעשייתית חסרת התקדים של ארצות הברית.

היא גם היתה אבן הפינה ל"ברית העמים דוברי האנגלית", כביטוי של צ'רצ'יל. וילהלם השני, קיסר גרמניה הכסיל, שתיעב את ביסמארק והדיחו, זלזל בברית הזאת ושילם בכתרו. אדולף לר, שבז לוילהלם השני ולאנגלית שמעבר לאוקיינוס - שילם בחייו. מאז שארצות הברית היתה לאיפריה קמו לה חוזי שחורות שניבאו את קצה, אם בשקיעה מנומנמת ואם בהתרסקות של יום הדין.

התמה העוסקת ב"שקיעה" של אימפריות רחבה, ומאז המאה ה-20 אין מעצמה שהתחמקה מניתוח נבואי זה: האימפריה האוסטרו-הונגרית, סין הקיסרית, ברית המועצות ועוד. על פי הסתברות סטטיסטית לפחות, עולה כי בשקוע אימפריה, ספרים אחדים מתבררים כמדויקים מאחרים. מחבריהם זוכים להערכה רבה, משל היו נביאים בני זמננו. זאת בדיעבד, ובלי קשר למידת ההצלחה של ספריהם כשיצאו לאור. לשון אחר: מידת הצלחתו של ספר מן הסוג הזה אינה

רלוונטית לחשיבותו כמכשיר לחיזוי העתיד, שהרי ההצלחה היא מיידית (וכמוה
הכישלון), ואולם החשיבות של הספר מתבררת רק כעבור שנים.

כך למשל ספרו של פרנסיס פוקויאמה, "קץ ההיסטוריה". הוא יצא לאור לפני
כ-20 שנים וזכה להצלחה גדולה. כיום ברור כי נבואתו על התפשטות הרעיון
הליברל-דמוקרטי באופן שיגדיר מחדש את צורות הממשל הלאומיות על פני
תבל - נאיבית במקרה הטוב. עולה מכאן כי הניסיון לנחש איך יעמוד במבחן
הזמן ספרו של פריד זקריה, "העולם הפוסט-אמריקני", יהיה מסוכן לא פחות
מתעוזתו של המחבר, שספרו מוסיף נדבך לסוגה מיוחדת זו של "שקיעת
הנפילים". על מידת הצלחתו בהווה אין חילוקי דעות. כבר כשיצא לאור
באנגלית לפני שנתיים זכה לעמוד שבועות רבים בצמרת רבי המכר של ה"ניו
יורק טיימס". אין בכך כדי להפתיע - זקריה הוא תופעה יוצאת דופן בעולם
התקשורת האמריקאי: יליד העיר מומבי שבהודו. בן למשפחה מוסלמית
אריסטוקרטית, שזכה בחינוך הטוב ביותר שמשפחות המעמד העליון בהודו
מעניקות לבניהן. הגיע כסטודנט לארצות הברית, רכש את התואר הראשון
באוניברסיטת ייל שבקונטיקט, וכשהיה בן פחות משלושים זכה בתואר ד"ר
במדעי המדינה מאוניברסיטת הרווארד. כיום, בן 44, הוא חי בניו יורק כאזרח
אמריקאי, נשוי לאמריקאית ואב לילדים. הפרטים השוליים האלה חשובים
להבנתנו את עולמו של זקריה, הרואה בעצמו אזרח אמריקאי חילוני, נאמן
למולדתו המאומצת ובעל השקפות רחבות של "אזרח העולם". לאחר שהיה
אחד מעורכיו של "פוריין אפירס", החשוב שבכתבי העת היוצאים בצפון
אמריקה בנושאי מדיניות חוץ, קיבל באוקטובר 2000 את תפקיד העורך הראשי
של המהדורה הבינלאומית של השבועון "ניוזוויק".

בהיותו חריף שכל וחד-עט, בוודאי לא נעלמה ממנו האירוניה כי כמוסלמי
הראשון שהיה לעורכו של אחד מהעיתונים החשובים היוצאים במערב, הוטל
עליו לכתוב מאמרי מערכת ופרשנויות בנושא מתקפת הטרור של 11 בספטמבר
2001 זמן קצר לאחר כניסתו לתפקיד. זו אינה רק הערה לתפארת המליצה,
שהרי בספרו עוסק זקריה בהרחבה גם בשאלת הטרור זון, למרבה הצער, אחת
החוליות החלשות שבספר.

כמוסלמי נאור שהשקפת עולמו ליברלית-שמרנית ואשר בחרותו עברה עליו
בהודו, הדעת נותנת שיהיה מצויד בזווית ראייה רחבה מזו של פרשנים אמריקאים
כמו ג'ורג' וויל או צ'רלס קראוטהמר, כשהוא עוסק בסוגייה כמו הטרור האיסלמי
העולמי המבקש לנגש את העולם השלישי בראשון. זקריה אינו מנצל את יתרונו
היחסי כאשר הוא מתאר את איום הטרור האיסלמי כמטרד שאינו מאיים על
המערב וככזה אשר מאז 11 בספטמבר 2001 כוחו ההולך ונחלש נהנה בעיקר
מיתרון פסיכולוגי, תודות להיסטוריה של התקשורת המערבית שאותה זקריה
מבקר בחריפות. אמת ונכון הדבר: יתרונו הגדול של האיסלם הפונדמנטליסטי
הוא ההיסטוריה של התקשורת המערבית, אשר מסיבותיה שלה הופכת כל

אירוע קיקיוני לחלום בלהות; אולם מחבר הספר נוטה להתעלם מן האפשרות שהטרור הזה עשוי להפוך לטרור גרעיני בסיוען הישיר או העקיף של מדינות שאת ההיגיון הפנימי שלהן אנו מבינים רק בחלקו. דווקא מאינטלקטואל כמו זקריה היינו מצפים כי יפתח לפנינו צוהר רחב יותר לתובנותיהן הפנימיות של מדינות כמו פקיסטאן או איראן ולא יתמקד בסין או בהודו (כל אחת מהן מחזיקה פרק בספרו), אשר אמנם המעבר שלהן מן העולם השלישי לראשון מהיר במידה הגורמת לנו לסחרחורת ולערפול חושים, אולם שתי מדינות אלה אינן כל הסיפור.

על אף כל זאת, יש להדגיש כי הספר שלפנינו הוא ניסיון רב תעוזה ומרתק לצייר ולנחש את עולמנו המורכב והמסוכסך על פני יריעה אחת, רחבת ממדים להפליא - כמעט אפית. יריעה שבמרכזה נמצאת ארצות הברית ומשני צדיה, כאמור, סין והודו. על פי מכחולו של פריד זקריה, ככל שמתרחקים מכך הציור ארצות הברית הולכת וקטנה - ואילו סין והודו הולכות וגדלות.

הספר אמנם שייך לסוגת השקיעה, אולם על פי התזה של זקריה, שקיעתה של ארצות הברית היא שקיעה שאפשר להבחין בה רק כשהיא מוצבת יחסית להתעצמותן הבלתי ניתנת לעצירה של סין והודו. יתרה מזאת: הואיל והתשתית התרבותית של שתי הענקיות נשענת על דתות המזרח הרציונליות והסובלניות, הן נעדרות את תחושת השליחות הנוצרית-דמוקרטית הנחרצת שאיפיינה את המערב במאה ה-19 ואת ארצות הברית במאה ה-20.

הואיל וכך, שקיעתה של ארצות הברית תדמה יותר לנמנום נעים של נרקומן באחת ממאורות האופיום של שנחאי בסוף המאה ה-19, בעת שהסינים האומללים ניסו להילחם במארה וספינות התותחים של המערב כפו עליהם את הרעל - מלחמת הבוקסרים.

בהיפוך האירועים שלפנינו, יהיו האופיום של המאה ה-21 מוצרי צריכה מסין שלהם כבר התמכר האמריקאי הממוצע התמכרות מלאה - בתמורה לפער אובדני במאזן המסחרי שבין סין לאמריקה, פער שהודף בהתמדה את ארצות הברית אל שולי הבמה ההיסטורית.

אין חובה לקבל את הדברים ודי אם נזכיר את מהפכת התרבות בסין בשנים 1966-1976. היא נכפתה על העם הסיני על ידי מאו דזה דונג, שכבר היה סנילי למחצה, ובעידודה של מדאם מאו, אשתו המטורפת, והסיגה את סין אחורנית שנות דור ויותר: דווקא שלטון ריכוזי-סמכותני, שתהליך קבלת ההחלטות המהיר שלו מעורר את התפעלותו של זקריה, יכול בהחלט להצמיח מתוכו מטורפים חדשים, שבהעדר בלמים ואיזונים - כנהוג בדמוקרטיית המסורבלות - יוליכו שוב את העם הסיני אל עברי פי-פחת. ומה יעלה אז בגורל תיאוריית השקיעה של ארצות הברית?

הספר נכתב על רקע האירועים הבינלאומיים של השנים 2006-2007. בין יציאתו הראשונה לאור לבין המהדורה העברית שלפנינו משתרעות שנתיים שבהן, בין היתר, הסתיימה תקופת כהונתו של הנשיא בוש הבן (שזקריה אינו חוסך ממנו את שבטו) ועלה ברק אובמה לנשיאות - אותו אובמה שהיה סנטור אלמוני מאילינוי בעת שזקריה כתב את הספר - העדרו בספר של אובמה מורגש מאוד.

זאת ועוד, אחת הטענות המרכזיות כאן תובעת מארצות הברית להתנהל מתוך הבנה ורגישות לעולם השלישי הצומח, בלי לנסות ולכפות עליו את ערכי הדמוקרטיה המערבית, אם ברצונה להקטין את האיבה המכוונת כלפיה. והנה קם לארצות הברית נשיא שהוא הטוב שבכל העולמות: גם אפריקאי, גם אירופאי וגם ניגודו הגדול של בוש. רגישותו לעולם השלישי דומה שאינה יודעת גבולות. ואף על פי כן, העוינות לארצות הברית ב"עולם האחר" (מטבע לשון של זקריה) מעצימה והולכת.

חשוב להדגיש: "העולם הפוסט-אמריקני" הוא ספר מרתק לקוראים הסקרנים שאינם נדרשים לתעצומות נפש כדי להתמודד עם תזות מסובכות בנושאי כלכלה ואינטרסים בינלאומיים. הוא משופע בחומר עדכני ומדויק, המתייחס כל העת לאירועים היסטוריים מרכזיים מהעידן החדש. כל זאת בשפה בהירה ושווה לכל נפש.

עם זאת, מעמוד לעמוד מתגבר הרושם בקרב קורא המכיר את עבודתו העיתונאית המצוינת של זקריה, כי במקום לספק לנו תזה מהפכנית על העידן הפוסט-אמריקאי - משהו בסדר הגודל של ספרו המזהיר של סמואל הנטינגטון על "התנגשות הציוויליזציות", על עליית האיסלם הרדיקלי בעולם שלאחר המלחמה הקרה (ספר שראה אור לראשונה כמאמר ב"פוריין אפיירס") - אנו מקבלים כינוס אינטליגנטי של מאמרי המערכת של "ניוזוויק" כפי שכתבם זקריה במשך עשור וקיבצם בכישרון רב לשבעה פרקים. זו עבודה עיתונאית נהדרת ומהנה, סקירה עולמית רחבת היקף ומלומדת - אבל לכלל תיאוריה מגובשת של הוגה דעות מקורי וחדשני היא אינה מגיעה.

The Post-American World Fareed Zakaria

יצחק נוי, עיתונאי בקול ישראל, ערך והגיש את התוכנית "השעה הבינלאומית"